

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2022 • 367-385

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1095064

DÜNDEMEN BUGÜNE TEREKEME TÜRKLERİNİN DÜĞÜNLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (DAĞISTAN-DERBENT ÖRNEĞİ)

A research on the Changes in the Wedding of the Terekeme Turks from Past to Present

Gülreyhan ŞUTANRIKULU

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Batman, Türkiye

Assist. Prof., Batman University Faculty of Arts and Sciences, Department of
Sociology, Adana, Turkey

gulreyhan.sutanrikulu@batman.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-1885-1132>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 29.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 15.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Gülreyhan ŞUTANRIKULU)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

DÜNDEN BUGÜNE TEREKEME TÜRKLERİNİN DÜĞÜNLERİNDEKİ DEĞİŞİMLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA (DAĞISTAN-DERBENT ÖRNEĞİ)

A research on the Changes in the Wedding of the Terekeme Turks from Past to Present

Öz

Eşsiz geleneklerle dolu bir kutlama olan ve hayatın geçiş dönemlerinden biri olan düğün törenleri, birçok halklarda nesiller boyu, farklı şekillerde ortaya çıkarak en önemli aile ritüelleri arasında yer almaktadır. Uygulama biçimleriyle düğünler aynı zamanda hem toplumsal dayanışmayı hem de ekonomik paylaşımı içermektedirler. Terekeme Türklerinin de düğünleri gelenek ve göreneklerle dolu aşamalardan oluşmaktadır. Bu makalede düğün aşamaları tek tek incelenerek eski ve yeni geleneklerin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda bölgenin farklı köylerinde, kartopu tekniğiyle ulaşılan kişilerle yapılandırılmamış derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada modern Terekeme düğünlerinde çok eski gelenekler yanında son yıllarda birtakım değişikliklerin de yaşandığı görülmektedir. Zira yeni Terekeme düğünleri önemli maddi maliyetler gerektiren bir döngü haline gelmiş durumdadır. Bu makale, Derbent bölgesindeki köylerde ikamet eden Terekeme Türklerinin unutulmaya yüz tutmuş düğün ritüellerinin kökenleri ve günümüzde değişen teknoloji ve yaşam koşulları nedeniyle düğünlerde meydana gelen bazı değişiklikleri değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür Sosyolojisi, Gelenek/Görenek, Düğün, Evlilik, Terekeme Türkleri.

Abstract

Wedding ceremonies, which are a celebration full of unique traditions and one of the transition periods of life, are among the most important family rituals, appearing in different forms in many peoples for generations. With their forms of practice, weddings also include both social solidarity and economic sharing. The weddings of the Terekeme Turks also consist of stages full of traditions and customs. This article, it is aimed to compare the old and new traditions by examining the wedding stages one by one. In this context, unstructured in-depth interviews were conducted with people reached by snowball technique in different villages of the region. In the research, it is seen that there have been some changes in recent years besides very old traditions in modern Terekeme weddings. This article evaluates the origins of the wedding rituals of Terekeme Turks residing in the villages of the Derbent region and some changes in weddings due to the changing technology and living conditions today.

Keywords: Cultural Sociology, Tradition/Custom, Wedding, Marriage, Terekeme Turks.

GİRİŞ

Her milletin kültürü, binlerce yıl boyunca insanlar tarafından geliştirilen evrensel insani değerlere dayanmaktadır. Düğün törenleri ve adetler bunlardan en istikrarlı olanlarıdır.¹ Evlilik ve düğün ritüelleri, bir kişinin yaşam tarzının tezahürlerinden biridir. Evlilik, düğün öncesi törenler, düğün törenleri ve nikâh sonrası töreni gibi insanların hayatındaki çok önemli anlara eşlik etmektedirler. Bu törenler, ciddi bir atmosfer, şenlik ve eğlence yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. Düğün ritüelleri, bütün halkların günlük kültüründe, etnik yapısının eski geleneklerinin canlanmasında, geliştirilmesinde ve korunmasında önemli bir yer tutmaktadır. Nesillerin sosyal deneyimi ve etnik grupların bilgeliği geleneksel düğün ritüellerinde yaşamaya devam etmektedir. Günlük kültürün bir fenomeni olan düğün ve evlilik merasimleri belirli bir tarihsel gelişim yolunda karmaşık ritüeller, dini ve büyüleyici eylemlerden oluşmaktadır.

Bu konuda daha önce yapılan araştırmalar, günümüz düğün ritüellerinin geleneksel düğün ritüellerinden birçok açıdan farklı olduğunu göstermektedir.² Ülkedeki sosyalist yönetim anlayışının etkisi altında birçok düğün geleneği ortadan kalkmıştır. Bu değişikliklere sosyo-demografik, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik gibi birçok faktör neden olmuştur. Ancak bütün bu değişikliklere rağmen düğün ve evlilik ritüelleri toplumdaki etik normları aşılama büyük rol oynamaktadır. Terekeme bölgesinde her iki taraf için de külfetli maliyetlere neden olan karşılıklı hediyeleşme ve çeyiz düzme gibi eski ritüel ve adetlerin kalıntıları yeni biçimler olarak devam etmektedir.

Düğün ritüelleri farklı etnik gruplar arasında olduğu gibi bazen aynı etnik grubun farklı köylerinde de farklılık göstermektedir. Çünkü geleneklerin korunması sadece hâkim kültürde değil bir bütün olarak nüfusun onlara karşı tutumlarında da ortaya çıkmaktadır. Modern Terekeme düğün ritüelleri içerisinde bazı değişikliklere rağmen istikrarlı bir şekilde korunmaya devam eden bir dizi geleneksel unsurun, çeşitli inanış ve uygulamaların da bulunduğunu söylemek mümkündür. İster düğün ritüelleri olsun ister diğer gelenekler, bunların hepsi eğitimsel etki ve halk kültürünün geçmişinin aktarımı açısından insanların sosyal davranışlarını kontrol etme araçlarındandır.

Evlilik ve bir ailenin kurulması sadece bir kişinin veya iki ailenin kişisel meselesi değildir, bu aynı zamanda bir toplumsal meseledir. Evlilik töreni her zaman eşleri birleştirmenin aleni bir eylemi olmuştur ve evlilikle ilgili bazı ritüeller toplum tarafından yerine getirilmektedir. Düğün ritüelleri, bütün halklar için halk kültürünün canlı ve ayırt edici bir olgusu olarak büyük karmaşıklık ve çeşitliliklerden oluşmaktadır. Çünkü ritüeller insanların hem sosyal davranışlarını kontrol etme hem de halk kültürünün yeni nesillere aktarılma işlevi görmektedir.

Toplumun yapı taşı olan aile yapısındaki ilk adımı oluşturan düğünler başlangıç ve sonu arasında birtakım işlemleri içermektedir.³ Düğünlerle ilgili yapılan araştırmaların birçoğunda konu genelde birkaç aşama şeklinde ele alınmıştır. Bu çalışmada düğün öncesi (kız isteme, söz kesme, nişan, çeyiz düzme, dini nikâh), düğün (Koyun-düğü, kına, ev bezeme, paltar, gelin alma, toy, damat sağlama, gerdek), ve düğün sonrası (kalaç, perde, yüz açan, suya çıkarma, kız ve erkek evine ziyaret) olarak üç temel aşamadan oluşmaktadır. Ayrıca günümüz düğünleri Rusya başta olmak üzere birçok komşu ve diğer yabancı halkların da geleneklerinden unsurlar içermektedir.

1. ÖNEM VE AMAÇ

Evlenmek, bir insanın hayatındaki en önemli aşamalardan biridir. Bireyin sosyalleşmesi büyük ölçüde aile içinde gerçekleşir. Her insan kısmen de olsa kendi etnik grubunun geleneklerinin taşımaktadır. Kişi evlenerek toplumun en küçük birimi olan sosyal grup oluşturmaktadır. Bu nedenle, düğün ve evlilikle ilgili sorunların geçmiş ve günümüzdeki durumunun incelenmesi hem toplumun geleneklerinin tarihi hem de günümüzdeki hâkim

¹ Нариман Бубаевич Хадирбеков, Свадебные обряды народов Южного Дагестана в прошлом и настоящем (XIX-XX вв.), (Diss. Ин-т истории, археологии и этнографии Дагест. науч. центра РАН, 2009).

² Bknz: Нариман Бубаевич Хадирбеков, a.g.e.

³ Asef Orucov, "Evlenme Gelenekleri: Palu ve Nahçıvan Yöresi Üzerine Bir Araştırma", *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2018, 180.

kültürü bilmek açısından önemlidir. Çünkü günümüzdeki bilimsel ve teknolojik ilerlemeler yalnızca maddi kültürü değil, aynı zamanda aile ve evlilik geleneklerini, düğün ritüellerini de etkilemektedir. Düğün, önemli bir sosyal fenomen olduğundan düğünle ilgili çalışmalar sadece düğünle ilgili değil aynı zamanda insanların günlük kültürünü de kapsamaktadır. Farklı aşamalardan oluşan bu düğün gelenekleri sosyal bir sorumluluk halini almıştır. Dolayısıyla bu çalışmadaki amacımız Rusya'nın Dağıstan bölgesinde küçük topluluk olarak yaşayan Terekeme Türklerinin eskiden günümüze evlilik tören ve geleneklerinde meydana gelen değişiklikleri, sosyo-kültürel süreçlerin sosyal gruplar yaşamındaki ve toplumdaki etkisini yansıtarak belirlemektir.

Araştırmanın konusu ise Terekeme bölgesinin düğün törenleri ve gelenekleri, anlamları ve değişimleridir.

Çalışmanın önemi, ritüellerin ve geleneklerin, evrimi boyunca insan toplumunun yaşamının her zaman ayrılmaz bir parçası olduğu gerçeğinde yatmaktadır.

Düğün törenleri ve gelenekleri, sadece kişi veya kişilerin belirli bir duygusal tavrını uyandıran bir eylemi değil, aynı zamanda her milletin tarihinde kendi kutsal, değerli anlamı olan bir eylemdir. Aile biçimlerini, yasal normları, ahlaki değerleri ve idealleri ve ayrıca komşu halklarla sürekli temasları yansıtırlar.

Araştırma bölgemizde günümüz evlilikleri artık evlilik öncesi tanıma süreci ve bağımsız bir eş seçimi gibi özellikleri de içermektedir. Bu değişikliklere nazaran yine de birçok ailede ebeveynlerin eş seçimi üzerindeki etkisinin önemini korunduğu söylenebilir. Bütün SSCB ülkeleri gibi araştırma bölgemiz de yetmiş yıllık Sovyet döneminde "geçmişin kalıntıları" olarak bildirilen geleneklere karşı savaştırmaktadır. Bütün bunlara rağmen bölgedeki her etnik grup kendi özgü etnik bireyselliğini kısmen de olsa korumayı başarmıştır. Bu nedenle Terekeme Türkleri'nin eski ve yeni düğün geleneklerinin incelenmesinin hem bilimsel hem de sosyal açıdan önemli olduğu düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemleri, insanların toplumsal eylemlerinin anlamlarını yorumlamaya yönelik sistematik gözlem olarak toplumbilimsel araştırmalarında kullanılan bir yaklaşımdır. Toplum içinde yaşayan bireylerin toplumsal yaşama biçimi ve kuralları nasıl algıladıkları ve bu algıları kendi yaşamlarına nasıl yansıtıklarını araştırmaktadır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır.⁴ Nitel görüşmenin esası, açık uçlu sorular sorarak görüşmeceye büyük bir inisiyatif ve girişkenlik tanınmasıdır. Bu araştırma yöntemi araştırmacıya soruları özgürce dile getirme ve yeni sorular sorarak konuyu sondajlama olanağı tanımaktadır. Bu tekniğin en önemli üstünlüğü ise gözleme bir görüş derinliği kazandırması, ek ve yan sorularla konunun özüne gidilmesidir. Bu teknik ayrıca, gözlemin akışı içinde ortaya çıkan ve önceden düşünülmemiş olan durumlarda da bilgi sağlayabilmektedir.

Çalışmamızda yöntem olarak nitel araştırmalarda en sık kullanılan görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Görüşme yöntemi, insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada, kullandığımız oldukça güçlü bir yöntemdir. Görüşmede kullanılan temel yöntem ise sözlü iletişimdir. Günlük yaşamda kullandığımız en yaygın iletişim süreci olan konuşma ile veriler toplanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda hem geçmişte hem günümüzde Derbent Bölgesi Terekeme Türklerinin düğün töreni uygulamaları ve maliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Araştırmada görüşme ve gözlem yöntemleri yanı sıra gerek kendi başına gerekse görüşme ve gözlemlerle elde edilen verilere destek amacıyla örnekleme ve literatür taraması da kullanılmıştır. Konuyla ilgili literatürü inceleme, toplanan verileri karşılaştırma, analiz etme ve sistematize etme yöntemleri kullanılmıştır. Konuyla ilgili bilgi toplamak için öncelikle Terekeme bölgesinin farklı köylerinde

⁴ Ali Yıldırım; Hasan Şimşek, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Seçkin Yayınları, 2011), 36-39.

yaşayan kişilerle, kartopu tekniği kullanılarak yapılandırılmamış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan kişilerin özellikle aile köklerinin Terekeme köylerinden olmasına dikkat edilmiştir. Görüşmelerde kişilerden alınan bilgiler not edilmiş, değişkenler sürece bağlı olarak incelenmiş ve toplanan veriler süreç içinde gerçekleşen değişiklikler dikkate alınarak çalışma içerisinde kullanılmıştır. Literatür taraması yapılarak benzer çalışmalardan da yararlanılmıştır. Ayrıca gözlem ve örnekleme de yirmi dokuz yıl araştırma bölgesinde yaşamının vermiş olduğu bilgilere dayanarak analiz yapılmıştır.

3. DÜĞÜN TÖRENİNDEN ÖNCEKİ AŞAMALAR

a. Kız İsteme

Dağıstan düğün geleneklerine genel olarak bakıldığında eskiden daha farklı olduğunu ve halkların asırlık geleneklerinden bazılarını özellikle koruduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ülkede yaşanan sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve kültürel yaşamdaki temel değişiklik halkın yaşam şekline ve ilişkilerine de yansımıştır. Geleneksel kültürde yer alan birçok unsur değişmiş ve basitleştirilmiş hatta bazıları tamamen ortadan kalkmıştır. Dağıstan halkları arasında ister kız ister erkek evlat olsun evlenmesine her zaman büyük önem verilmiştir. Gelin veya damat seçimi bölge hakları tarafından ciddi ve sorumluluk gerektiren bir iş olarak kabul edilmiştir. Bu merasim sadece aileyi değil, aynı zamanda akrabaları ve hatta genel olarak aileye yakın olan herkesi ilgilendirmektedir. Örneğin, gelin olacak kızın kişisel niteliklerini değerlendirirken her şeyden önce titizliği ve görgü kuralları bilgisi dikkate alınırdı.⁵ Damat olacak erkeğin de cesur, dürüst, ahlaklı ve çalışkan olma gibi özellikleri ön planda gelmekteydi. Günümüzde bu niteliklere eğitim düzeyi ve meslek de eklenmiştir.

Kız isteme evliliğin ilk aşamasıdır. Evliliğin bu aşaması aynı zamanda içinde birçok aşamayı (gelin ve damat seçimi, görücülük, ağız yoklama) da içermektedir. Evlilik için ilk adım genelde erkek tarafından atılır.⁶ Kız isteme olayı gelin adayı hakkında bir karar verildikten sonra gerçekleşir. Oğlu için bir kızı beğenen aile belli etmeden kızı izlerdi. Gelin olacak kızların fiziksel sağlığına, karakterine, davranışlarına ve en çok da teklifin reddedilip edilmeyeceğine dikkat edilirdi. Bu bilgilerin toplanmasıyla erkeğin kadın akrabaları ilgilenirdi.⁷ Evlenecek kızların seçilmesi için değişik yöntemler de vardı: Bunlardan en yaygın olanları -eskiden evlerde suların olmayışından dolayı- kızlar mahalle çeşmesine su almaya veya çamaşır yıkamaya gittiklerinde, düğünlerde veya Kolhoz (kolhoz)⁸ işlerinde çalışırken beğenip seçme şeklinde uygulanırdı. Hatta halk arasında şöyle bir hikâye anlatılmaktadır: “Varlıklı bir adam oğlunu evlendirmek istemiş ve gelin olacak kızın temiz, eli iş tutan olmasını dilemiş. Bu adam bir gün çevrede bulunan köyleri gezmeye karar vermiş. Herkese evlerden çıkan toz ve çöp karşılığı para vereceğini söylemiş. Köyün bütün kızları evlerindeki çöpleri toplayıp para karşılığı değiştirmeye giderken bir tane kız evinde çöp bulamadığı için komşusundan aldığını söylemiş. Bunu duyan adam bu kızı oğluna eş olarak almış”.⁹ (K₁.K-75).

Kız hakkında toplanan veriler damadın ailesini tatmin ettiği durumda, erkeğin de seçilen kızla evlenmeye rıza göstermesi istenilirdi, fakat bunu geleneğe göre ailesi değil yakın arkadaşı sorardı. Birçok ailede de karar genelde büyükler tarafından alınırdı. Kız istemeye genelde “elçi”¹⁰ olarak akrabalarından veya komşulardan ağız iyi laf yapan ve aynı zamanda her iki tarafı da iyi bilen bir kadın gider. Çok nadir de olsa erkeğin de “elçi” olarak gittiği durumlar görülmüştür.

⁵ Алмаз Мусаевна Исмаилова, *Свадебные обряды народов Дагестана*, (In *История и археология*, 2012), 80-83.

⁶ Zeynel Turan, “Geçmişten Günümüze Makedonya Türklerinin Evlenme Düğün Gelenekleri”, *Fine Arts*, 9 (4) , 2014, 181-191.

⁷ Сакинат Шихамедовна Гаджиева, *Семья и брак у народов Дагестана в XIX-начале XX в.*, (Наука, 1985), 165.

⁸ SSCB’nde tarım sektöründe örgütlenen “kolektif tarımla” uğraşan birlikler olarak tanımlanırlar. Toprağın mülkiyeti devlete ait olmakla beraber, 99 yıllığına sembolik bir rakamla köylüye kiraya verilir. <https://www.sabah.com.tr/tdk-anlami/kolhoz-ne-demek-kolhoz-tdk-sozluk-anlami#most-asked-questions-1>

⁹ Umuhanım Novruzbekova, Deliçoban köyü, 71, ev hanımı, lise mezunu.

¹⁰ Terekeme Türklerinde kız istemeye giden kişiye verilen ad.

“Elçi” kadın genelde kapı yanında darı süpürgesinin¹¹ üstüne oturmaya çalışmış ki kız istemeye geldiği anlaşılabilir diye. Bu adet hem Sibiryaya Tatarlarında hem de Slav halklarında yaygınmış.¹²

Terekeme Türklerinde amca, hala, dayı, teyze çocukları birbirleriyle evlenebilirler. Kız kaçırma olayına bölgede hiç rastlanmamıştır. Eskiden beşik kertmesi¹³ ve berdel¹⁴ de halk arasında yaygındı. Kız istemeye halk arasında yaygın olan inançlara göre haftanın her günü gidilmez. Hayırlı işler için uğurlu ve uğursuz sayılan haftanın özel günleri vardır. “Örneğin, en uğurlu gün pazartesi sayılır; salı günü ise nas (uğursuz) günü olarak bilindiği için halk arasında bugün kesinlikle hiçbir işe başlanılmaz. Cuma günü de gidilmezdi, yaygın olan inanca göre bugün hiçbir dünya işiyle uğraşılması gerekirdi. Bu inançlar günümüzde de devam etmektedir. Kız istemeye kimsenin görmemesi için akşam saatlerinde gidilir”. (K₂-K-67). Günümüzde ise evlenmek isteyen erkek evleneceği kızı önce kendisi beğenir sonra ailesine söyleyerek ister. Evliliklerin sadece önemsiz bir kısmı ebeveynlerin inisiyatifinde ve seçiminde sonuçlanmaktadır. Ancak bunlar ebeveynlerin iradesinin şiddetle dayatılması değil, daha çok ebeveynler ve gençler arasında bir rıza eylemidir. Bu düzen, genç neslin eşitsizliğinin, aile ve toplumdaki otoriter, despotik ilişkilerin tamamen üstesinden geldiğinin kanıtıdır. Genellikle gençlerin kararı önce aile çevresinde, sonra en yakın akrabalar çevresinde tartışılır. Ebeveynler, oğullarının veya kızlarının seçimine başarısız olduğunu düşünürlerse müdahale etmeye çalışırlar, ancak son söz yine gence ait olur. Böyle bir anlaşmadan sonra, geleneksel çöpçatanlık aşamaları başlatılır. Bu davranış hem geleneklere hem ebeveynlere ve aynı zamanda düğünden önceki renkli aşamalara bir saygı göstergesidir. Genel olarak kızla erkeğin anlaşarak evlenmesi günümüzde daha yaygındır. Dolayısıyla eskiden olduğu gibi görücü usulü evlilikler yok denilecek kadar azalmıştır. Modern Terekeme ailesinde evliliğin temel şartları daha çok karşılıklı saygı, sevgi, yardım ve duygulara dayanan ilişkilerdir.

b. Söz Kesme (Küçük Geleşen), Nişan (Büyük Geleşen, Orusgat)

“Geleşen” Terekeme Türklerinde nişan demektir. Söz kesmeye “küçük geleşen”, nişana da “büyük geleşen” denir. Gelin adayının özellikleri aile meclisi tarafından kabul edildikten sonra evlilik hakkında kız tarafının da görüşlerini almak için “elçi” kadına başvurulur.¹⁵ “Elçi” olumlu cevap alırsa oğlanın annesi ve en yakın akrabalarından birkaç kadın kız evine giderler. Çay ve pasta ikramından sonra her iki taraf arasında kız isteme konusu netleştirilir. Bundan sonra kızın annesi kadınlara hediyeler verir, genelde bu hediyeler başörtüsü veya şaldan ibarettir.

Adet olarak iş tek bir ziyaretle bitmez. Yaygın atasözüne göre “iyi bir kızı almak için elçinin ayakkabılarının yıpranması lazım”.¹⁶ Kız tarafının gönlü olduğu durumlarda söz kesme olayının bazen ilk ziyarette çözümlendiği de olmaktadır. Söz kesme olayı çok az kişi tarafından bilinir ve başka kişilerin araya girip bu işi bozmamaları için büyük geleşene (nişana) kadar genelde gizli tutulur. “Eskiden söz kesme olayından önce muhakkak her iki tarafın büyüklerinin görüşleri alınırdı. Günümüzde ise aileler bu kararı kendi aralarında almaktalar”. (K₁-K-75).

Nişan söz kesmeden sonra gelen merasimdir. Nişan, iki ailenin akraba olma niyeti hakkında akrabaları, sevdiklerini ve tüm köylüleri bilgilendirmek gibi ciddi bir eylem niteliğindedir. Bu nedenle nişana sadece akrabalar değil, birçok köylü de davet edilirdi. Bazen de nişan çok dar bir çevre içinde gerçekleşirdi. Nişan töreninin yapılma şekli ailenin ekonomik durumundan da kaynaklanıyordu. Aileden yakın birisinin ölümü veya hastalığı gibi tamamen başka nedenler de nişan töreninin şekline tesir edebilirdi. Nişanın tarihi, aileler tarafından ortak

¹¹ Eskiden elektrikli süpürgelerin olmadığı dönemlerde evleri süpürmek için özellikle darı ekilir ve süpürge yapılırdı. Günümüzde de hala kullanan kişiler bulunmaktadır ama artık sadece avluları süpürmek için.

¹² Bkz. Çulpan Zaripova Çetin, “Tatar Türklerinin düğün geleneği”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 2005, 92-119.

¹³ Erkek ve kızın daha beşikteyken, gelecekte evleneceklerine dair verilen karar. <https://kelimeler.gen.tr/besik-kertmesi-nedir-ne-demek-40835>.

¹⁴ Berdel, ailelerin karşılıklı olarak kızlarını birbirine gelin vermeleri ya da evlenecek iki erkeğin, ailelerindeki kızları karşılıklı olarak kendilerine eş olarak seçmeleri ile gerçekleşen bir evlilik yöntemidir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Berdel> 01.06.2021.

¹⁵ Барият Магомедовна Алимова, *Брак и Свадебные Обычаи в Прошлом и Настоящем (Равнинный Дагестан, Дагестанское Книжное Издательство Махачкала 1989)*, 14.

¹⁶ Алмаз Мусаевна, *a.g.e.*, 80-83.

kararla belirlenir. Terekeme Türklerinde büyük nişana “orusgat” denir. Her iki taraftan akrabalar davet edilir. Erkek tarafı gelin kıza çeşitli hediyeler alır. Bunlar iç çamaşırı, kıyafet, ayakkabı, makyaj malzemelerinden oluşur. Alınan hediyeler, tatlı çeşitleri ve meyveler tepsilere dizilerek kız evine getirilir. Kız evinde yemek, tatlı ve içecek ikramları yapılır. Kız tarafı hediyelere karşılık (takılan para veya hediye değerine göre) herkese farklı hediyeler verir. Tabii ki her köy ve yöreye bir de ailenin ekonomik durumuna göre hediye miktarı ve değeri farklıdır. “Nişan yüzükleri eskiden aileler tarafından takılırdı. Kızın yüzüğünü kız tarafı, erkeğin yüzüğünü erkek tarafı takardı. Düğün tarihi “orusgat” günü belirlenirdi. Bazen de düğünün yapılması bir veya iki seneyi bulabilirdi. Eskiden damat nişana gidemezdi. Günümüzde artık nişan yüzüğü geline damat tarafından takılmakta ve “orusgat” yerini de sadece çok yakın akrabalarından oluşan küçük bir nişan almıştır”. (K₃-K-84)

Nişanlı kızın evden ilk çıkışını ve aynı zamanda artık bütün köy tarafından duyurulması için akraba veya komşularından birinin düğününe denk gelecek şekilde ayarlarlardı. Bunun için her iki taraftan akrabalar gelini düğüne getirir ve tüm akrabalara bu bilgi önceden verilmektedir. Nişanlı kız yerine oturduktan sonra düğünde bulunan herkese erkek tarafından biri çikolata dağıtır. Düğünde herkes geline özel ilgi gösterir, onu dansa çıkarır ve dans sırasında ona para hediye ederler. Böylece nişan herkese duyurulmuş olur.¹⁷

Geçmişten farklı olarak günümüzde gelin ve damat hem nişandan önce hem de nişandan sonra evde, sokakta özgürce buluşabilmektedirler ve bu da halkın kınamasına sebep olmamaktadır.

c. Çeyiz düzme

Bölgede başlık parası sadece Velikent ve Cimikent köylerinde verilmektedir. Diğer köylerde yok denecek kadar azdır. Ancak geline çeyiz verme geleneği günümüze kadar devam etmektedir. Bununla birlikte, modern çeyiz, amacı ve içeriği bakımından önemli ölçüde farklıdır ve bir defalık maddi ve ekonomik bir yardım olarak yalnızca genç ailenin çıkarlarına hizmet etmekte ve gelinin ailesi tarafından onların birlikte yaşamalarının temelini oluşturmaktadır. “Eskiden gelinin çeyizi en ihtiyaç duyulan eşyalardan oluşurdu. Bunlar; bir tane çift kişilik karyola ve yatak, bir tane gardırop, bir halı ve bir kilim, bir tane çekyat, masa ve dört tane sandalye, mutfak araç-gereçleri ve perdelerden oluşurdu. Durumu iyi olanlar ayrıca kızlarına buzdolabı ve merdaneli çamaşır makinesi de verirdi”. (K₃-K-84).

Ülkedeki sosyo-ekonomik dönüşümlerin evlilik ve aile ilişkileri de dâhil olmak üzere halk kültürü ve halkın psikolojisi üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir. Günümüzde geline verilen çeyizin sayısı ve değeri gittikçe artmaktadır. “Birçok kişi bundan rahatsız olduğu halde artık halk arasında evlenecek kıza çeyiz düzme yarış halini almış durumdadır” (K₄-K-55). Ekonomik durumu düşük olan aileler de kızlarına iyi çeyiz vermek için borç altına girerek yıllarca bu borcu ödemek için çalışmaktadırlar. Çeyiz düzmede en çok masrafı kız tarafı yapmaktadır. Adet olarak bir evde kullanılacak mobilya, bütün mutfak eşyası, yatak odası, salon takımları ve evde ihtiyaç duyulan diğer eşyalar kızın ailesi tarafından hazırlanıp çeyiz olarak evlenecek çifte verilmesi gerekmektedir. Bölgede kız çocuklarının olmasının istenmeme nedeni bundan kaynaklanmaktadır. “Eskiden erkek annesi de damat payı olarak bir tane karyola, bir yatak, bir yorgan, bir yastık ve bir tane halı verirdi. Günümüzde artık bu eşyalar birçok aile tarafından verilmemektedir. Erkek tarafının geline aldığı hediyeler; dört mevsime göre kıyafet, ayakkabı, iç çamaşırı, makyaj malzemeleri ve takılardır. Takı olarak da geline bir tane altın zincir, bir tane altın kolye, iki veya üç yüzük (eskiden yüzük sayısı dört veya beş idi), bir tane bilezik ve bir çift küpe takılır. Durumu iyi olan aileler pırlanta yüzük veya set takarlar. Bazı aileler ise oturulacak ev de verirler. Bu bir oda olabildiği gibi bir müstakil ev veya daire de olabilmektedir. Genellikle birçok aile çocukların doğumundan itibaren çeyiz için para biriktirmeye başlarlar. Hatta halk

¹⁷ Барият Магомедовна Алимова, *Брак и Свадебные Обычаи в Прошлом и Настоящем*, (Махачкала: Даг. кн. изд-во, 1980), 25-26.

arasında yaygın bir atasözü şöyledir: “Kıza papak¹⁸ vurduğunda kız düşmüyorsa evlenmeye hazır demektir”. (K₅-K-75)

d. Dini Nikâh

Araştırma bölgemizde dini nikâha “kebin” denilmektedir. Dini nikâh bölge halkı tarafından her zaman hem eskilerde hem de günümüzde daima önemsenmektedir, hatta evliliğin ön koşuludur. Nikah yani “kebin” düğün arifesinde genelde köy imamı tarafından onun evinde kıyılmaktadır. Törene gelin katılamaz genelde gelinin babası, babasının ölümü durumunda amcası, abisi veya erkek kardeşi katılmaktadır. Törende kızın vekili, damat ve bir tane de şahit bulunmaktadır. Bölgede mehir geleneği yoktur. “Kebin”i kıyan imama damadın annesi bir miktar para verir, şahitlere ise kız annesi tarafından hediyeler verilir. “Kebin” kimsenin haberi olmadan gizli bir şekilde kıyılır. Popüler inanışlara göre, evlilik sırasında kötü niyetli kişiler damadı “bağlayabilir”, yani büyülu eylemlerle onu güçsüzeleştirebilirler veya yeni evlilerin evinde tartışmalara neden olabilir korkusuyla bu tür işler daima gizli yapılır.” (K₆-E-54)

4. DÜĞÜN (TOY) VE DÜĞÜN AŞAMALARI

Terekeme bölgesinde, ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi, yeni yaşam koşulları ile ekonomi, kültür ve halkların yaşamındaki dönüşümler, aile ve evlilik ilişkileri de dahil olmak üzere genel olarak yaşam biçimlerinin değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bölgenin düğün törenlerinde de köklü değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu değişiklikler her düğün aşamasının bileşimi, içeriği ve işlevleriyle ilgilidir. Bir düğünde misafirlerden para toplama geleneği de nüfusun olumsuz tutumuna neden olmaktadır. Genel olarak karşılıklı yardımlaşma ile bağlantılı olan iyi bir geleneğin, şimdi bazı insan grupları tarafından bir gasp biçimine dönüştürüldüğü söylenmektedir. Düğün katılımcılarının parasal katkılarının miktarı yıldan yıla artmaktadır, çünkü kimse diğerlerinden daha kötü olmak istememektedir. Düğün aşağıda tanıtılan aşamalardan oluşmaktadır.

a. Koyun-Düğü (Pirinç)

Düğünden bir iki gün önce erkek evinden kız evine düğüne destek olarak erzak getirilmektedir. Bu erzak bir çuval un, bir çuval pirinç, bir koli çikolatalı şeker, bir koyun veya 25 kilo et ve bir kutu tereyağından ibarettir. Günümüzde artık birçok kişi erzak yerine para vermeyi tercih etmektedir. (K- 7. E-57).

b. Ev Bezeme (Ev Düzme)

Eskiden kızın çeyizi düğünden birkaç gün önce erkek tarafından (büyük eşyalar hariç) üstü açık olarak büyük leğenlerde elde taşınmaktaydı. Buradaki amaç kızın çeyizinin birçok kişi tarafından görülmesi idi. Günümüzde ise eşyalar alınır alınmaz doğrudan erkek tarafına teslim edilmektedir. Düğünden birkaç gün önce kız tarafından kadın akrabalar toplanarak gelin kızın evini düzmeye gitmektedirler. Genç çiftin evi düzenlendikten sonra yemekler yenilir ve damadın annesi herkese hediyeler verir. Önceden kızın bütün çeyizini erkek ve kız tarafı olmak üzere iki kişi kayıt altına alırdı, günümüzde ise buna pek dikkat edilmemektedir. (K-8. K-53).

c. Hengel

Hengel (Xengel), Dağıstan mutfağının bütün ülke halkları tarafından yaygın olarak sevilen yemeğidir. Hengel, saf suda veya et suyunda pişirilmiş buğday, mısır, darı, fasulye unundan yapılan mayasız hamur parçalarıdır. Yanında sos olarak sarımsak-sirke, sarımsaklı yoğurt, domates sosu, süzme peynir ve ceviz verilmektedir. Her etnik grup tarafından farklı olarak hazırlanmaktadır. Hengel Terekeme düğünlerinin de olmazsa olmazı ve düğün törenlerinin ilk yemeğidir. Önceden düğünler 3 gün 3 gece yapılırdı. Düğün cuma akşamı başlar ve yakın akraba ve komşular özellikle “hengel akşamına” davet edilirdi. Bu akşam kadınlar hengeli yapar, erkekler ise düğün esnasında kimin hangi görevi yapacağına karar verirlerdi. Yemekten sonra müzik eşliğinde birkaç geleneksel oyun oynanır ve dağılırlardı. Halk arasında

¹⁸ “Papak” erkeklerin başına taktığı kuzu postundan yapılmış yüksek şapka. <https://nedirara.com/papak>

bu akşama “şeytanın bacağı kırma”¹⁹ da denilmekteydi. Günümüzde “Hengel” gecesi artık isteğe göre yapılmaktadır. (K-4. K-55).

d. Paltar

Paltar²⁰ “Hengel”den sonra gelen bir diğer düğün aşamasıdır. Genelde cumartesi öğlene kadar devam etmekteydi. Paltar isminin kaynağı da bugün geline erkek tarafından alınan hediyelerin götürülmesinden gelmektedir. Paltara genelde kadınlar gelirdi, gelenlerden kimisi para kimisi ise kumaş türünden hediyeler getirirlerdi. Gelen hediyelerin hepsi özenle bu iş için görevlendirilmiş bir kadın tarafından (daha sonra onların da düğünlerinde geri ödenmesi için) özel bir deftere kayıt altına alınmaktaydı. Paltara gelen kişilere yemek, tatlı vb. yiyecekler ismarlanırdı. Bazı yakın akrabalar da gelin kıza yiyecek veya giyecek eşyalardan tepsi düzenlerlerdi. Geline erkek tarafından alınan bütün hediyeler tepsilere düzülür, bu tepsilere yakın akrabalara verilir ve kız evine götürülmekteydi. Tepsi herkese verilmezdi. “Paltar” a verilen para miktarına göre ve yakınlık derecesine dikkat edilirdi. (K-9. K-57).

Öğle saatinde “paltar” a gelen herkes davul zurna eşliğinde kız evine giderdi. En önde erkek tarafının en yakınları müzik eşliğinde oynayarak, daha sonra müzisyenler, sonra erkekler ve en son sırada da başlarında tepsilere kadınlar ve çocuklar giderlerdi. Kız annesi tepsi getiren kişilere hediye verirdi. Hediyeler “paltar” a verilen para karşılığına göre ayarlanırdı. Ayrıca bütün tepsilerin içine de hediye bırakılırdı. Kız evinde yemekler yenilir, oyunlar oynanır ve geri yine davul zurna eşliğinde erkek evine geri dönülürdü. Akşama, asıl düğün dediğimiz merasime hazırlıklar başlardı. Bu merasime büyük, küçük, kadın, erkek, davet edilen ve edilmeyen herkes katılırdı. Terekeme düğünleri eskiden çok eğlenceli ve çok aşamalı geçirdi. Günümüzde ise bu aşamaların birçoğu artık uygulanmamaktadır. Bu geleneklerin birçoğu unutulmaya yüz tutmuştur. (K-10. K-70).

e. Kına

Kına yakmak İslamiyet’ten binlerce yıl önce dahi kurban olmak ile ilişkili bir kavram idi. Hâtun kişinin er kişiye "sana kurban olurum" deme şeklidir. Türk – İslam gelenek ve göreneklerinde kına merasimlerinin çok büyük önemi vardır. Evliliğe giden yolda aile evinden ayrılmanın hüznü ile sevdiğine kavuşmanın sevincini simgeleyen kına yakma törenleri günümüzde de sıklıkla yapılmaktadır. Kına gecelerinde gelin adayının ve davetlilerin ellerine yakılan kınanın amacı ise evliliğin korunup kutsanmasıdır. Genellikle düğünden bir gece önce yani gelinin baba evinde kalacağı en son gecede yapılan kına törenleri duygu yüklü, hüznü ancak bir o kadar da eğlenceli ve keyifli zamanlardır. Kına gecelerinde uygulanan adetler ve uygulamalar yöresel olarak değişmektedir. Günümüzde artık kına gecelerinde hem eskinin adetleri hem de modern yaşamın adetleri bir arada görülmektedir. Çoğunlukla da bekârlığa veda partisi tadında yapılan bu geceler geleneklerin ve modernliğin karışmış halidir.²¹ Türklerde kırmızı renk bereketi simgeler. Öyle ki çok eski Türk adetlerinde gelinlikler de evliliğin bereketini arttırmak için kırmızı ağırlıklı renklerde idiler.²²

Terekeme geleneğinde kına gecesi “kızlar gecesi” olarak bilinmektedir. Erkek düğünün ikinci gecesi kız evinde de “kızlar gecesi” kutlanılmaktaydı. Kızlar gecesine genelde iki veya üç kişi tarafından nerdeyse bütün köy halkı davet edilirdi. Gelenler para veya çeşitli hediyeler getirirlerdi. Getirilen (çeşitli hediyeler veya para) her ne ise daha sonra geri ödenmesi için bir kişi tarafından özel bir deftere yazılırdı. Davetlilere yemek ve tatlı ikram edilirdi. Herkes dağıldıktan sonra gecenin geç saatlerinde gelinin en yakın arkadaşları ve akrabaları geline kına yakarlardı. Kına yakma geleneğinin bir başka özelliği daha vardı. Gelinin ayaklarının altına babet çorabı şeklinde kına yakılırdı. Bu, kızın masumiyetinin bir işaretiydi. Günümüzde ise bunun yerine gelinin ayaklarına kınayla nakış yapılmaktadır. Aynı gece mutlaka damadın ve gelinin yakın arkadaşları ikisine herkesten gizli bir buluşma ayarları. Gece özel olarak geline banyo

¹⁹ Terekemeler de bir merasimin arifesine veya bir işin başlangıcına genelde bu tür isim verilir.

²⁰ Terekeme Türklerinde kıyafet demektir.

²¹ <https://zafercapkinkinaorganizasyon.com/kina-gecesinin-anlami-nedir/>

²² Meleyke Mehmedova, “Azerbaycan ve Anadolu Kına Gecesi”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 10(19), 2017, 151.

yaptırıldı. Günümüzde kız evladına ayrıca düğün yapıldığı için “kızlar gecesi” merasimi artık yapılmamaktadır. Gelin kıza kına ise ailesi ve yakınları tarafından yakılmaktadır. (K-11. K-67)

f. Düğün Merasimi (Toy)

İnsanları bir araya getiren, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendiren, ortaklığı pekiştiren; kişilerin birbirlerine ve topluma karşı nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren, insanları sahip oldukları mirasın bilincine vardırarak, gelenek göreneklerini, inanışlarını, değer yargılarını, törelerini canlandıran, eğlendiren, mutluluk veren fonksiyonları ile 'düğün', Türk kültürünün en önemli ve temel unsurlarından biridir. Toplumların geçmişleri, ekonomik durumları, yaşayış şekilleri, sosyal normları diye adlandırabileceğimiz kültürel yapıları, evlenme biçimlerini belirler. Her toplum kendi kültür yapısına uygun evlenme şeklini seçerken farklı ve aykırı olan unsurlardan kaçınmaya çalışır. Toplumun kendine özgü nitelikleriyle düğünlerde kullanılan âdet ve uygulamalar -aslında- toplumdaki düzeni, paylaşmayı, beraber olmayı sağlayan son derece önemli hususlardır. Böyle bir disiplin ve düzen bütünlüğüne sahip olan düğün, resmi yapının gücüne dayanmadan gönüllü ilişkiler çerçevesinde gerçekleşen en güzel ve kuvvetli sosyal dayanışma örneğini teşkil eder.²³

Terekeme Türklerinde de düğün, her zaman ciddiyetle düzenlenen ve köyün tüm sakinlerinin katılımıyla gerçekleşen büyük bir kutlamadır. Geçmiş dönemlerde düğünler genelde son baharda yapılırdı. Bunun nedeni ekonomik sebeplere dayanırdı. Çünkü bütün tarımsal işler son baharda tamamlanırdı. Bazen de kış aylarında da yapıldığı olurdu. Düğün genellikle cuma akşamı başlar ve pazar gece geç saatlere kadar sürerdi. (K-12. E-67).

Düğün töreni ulusal ve yerel kimliğin özelliklerini ön plana çıkaran en eski önemli ve aile ritüellerinden biridir. Eskiden düğünlere daha çok özen gösterilirdi. Bütün akraba ve yakınlar özel bir rol oynardı. Bugün gözlemleyebildiğimiz adetlerin çoğu uzak geçmişin yankılarıdır. Ama bugün bile, orijinal anlamın çoğu zaman ortadan kalkmasına rağmen, tüm dünyadaki düğün törenlerinde bazı sapmalarla var olan eski gelenekleri gözlemlemek mümkündür. Bugün sahip olunan geleneklerin birer geçmişi, tarihte sahip olduğu bir izi vardır.

Yeni bir ailenin doğuşuna işaret eden düğün gününde her şeyin geleneklere uygun ve zarif bir şekilde yapılmasına çalışılırdı. Burada, halk yaşamının ruh özelliklerine ve bu düğün töreninin ilişkilendirildiği dini geleneklere dokunarak hayat ve eğlence görülür ve duyulur. Burada eski yeniyile, üzüntü neşeyle birleşmektedir. Ekim 1917 Devrimi ve ardından gelen dine savaş ilanı, geleneksel düğün törenine de bazı değişiklikler getirmişti. Tüm Sovyet dönemi boyunca, düğün töreninin iki ana biçimi vardı: resmi (devlet) ve geleneksel biçim. Hatta bu dönemde resmi nikâh yapılmadan asla dini nikâh yapılamazdı. Günümüzde bölgede “erkek düğünü” ve “kız düğünü” diye iki farklı düğün kavramı vardır. Önceleri sadece erkek düğünü olurdu ve çok nadir erkek evladı olmayan aileler kızlarına düğün yapardı (K-12. E-67).

Düğün çok çaba ve para gerektiren bir kutlamadır. Bu kutlamayı yapan aile edindikleri masrafların bir kısmını davetlilerin getirdikleri paralarla kapatmayı umarlar. Düğüne verilen paralar borç olarak sayılmakta ve bundan dolayı hepsi kayıt altına alınmaktadır. Günümüzde de aynı durum söz konusu fakat artık paralar zarf içinde veriliyor ve düğün bitince hepsi ev sahibi tarafından kayıt altına alınıyor. Düğün davetiyesi gelince de hemen düğün defterine bakılır ve ona göre para ayarlanır. (K-13. E-57).

Eskiden erkek düğünü cuma günü akşamı başlar ve üç gün sürerdi. Asıl herkesin davet edilerek geldiği düğün cumartesi, “paltar” merasiminden sonra başlardı, bu merasim ikinci saatlerinde başlayıp gece geç saatlere kadar sürerdi. Bu merasim için bütün yakın akrabalar ve komşular görevlendirilirdi. İlk olarak “şahlar” seçilir, “şahlara” özellikle köyün en saygın ve nüfuz sahibi kişilerinden üç erkek tercih edilirdi. “Şahlar” için her çeşit yiyecek ve içeceğin bulunduğu özel masa hazırlanırdı. Terekeme düğünlerinde altın takma geleneği yoktur, düğüne gelen herkes para getirir. Misafirler önce “şahlara” uğrayıp parayı yazdırır, daha sonra yemeğe geçerlerdi. Yiyecek, içecek ve masaları ayrıca kontrol etmek için yine düğün sahiplerinin yakınlarından kişiler görevlendirilirdi. Herkesin görevi farklı olurdu. Düğüne gelen hiç kimse

²³ Gülin Ögüt Eker, “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”, *Studia Uralo-Altaica*, 2007, 47, 401.

yemek yemeden gitmezdi. Erkekler için masalar, kadınlar için ise yer sofraları hazırlanırdı. Erkek davetlilere erkekler, kadın davetlilere ise kadınlar hizmet ederdi. (K-15. K-65). Düğünde bir görev almak köylüler için onur meselesiydi. Görev verilmeyen kişiler ise ihmal edildikleri için düğün sahibine darılırlardı. Düğünden sonra görevli olan kişilere gelinin çeyiz sandığından hediyeler verilirdi.

Bölgenin düğün ritüellerinin her ne kadar Sovyet yaşam tarzıyla uyumlu olmayan birçok uygulamayı yavaş yavaş terk etse bile eski ritüellerin birtakım kalıntılarını içerdiği de inkâr edilemez. Buna örnek olarak günümüz düğünlerinde hâlâ uygulanmakta olan "şahlar"ı gösterebiliriz. Eskiden Derbent bölgesi ve çevresindeki halkların düğünlerinde "hanlar", "şahlar" önemli rol oynardı. "Hanlar" veya "şahlar" olarak seçilenler genellikle esprili, düzeni sağlayabilen, köy sakinlerinin geleneklerini ve haklarını iyi bilen insanlardı. "Şahlar", "Hanlar" kendilerine yardımcı seçerlerdi. "Şah"ın, "han"ın herhangi bir "emri" derhal infaza tabiydi.²⁴

Düğünde ayrıca gelenek olarak oyunların yapılacak düğün meydanının kenarına kuru bir ağaç yerleştirilirdi. Buna halk "şah tabağı" derdi. "Şah tabağı" bütün köy düğünlerinde kullanılırdı. İsmi böyle olması ise bu ağaca düğüne gelenler tarafından özellikle çeşitli yiyecek, içecek, başörtüsü ve kumaş parçalarından oluşan süslü tepsiler getirilmesindendi. Gelen bu yiyecekler ilk olarak özellikle "şahlar"a sunulurdu. Bir kısmı ile de "şah tabağı" dediğimiz ağaç süslenirdi. Bu ağacı korumak için ayrıca yakın akraba ve komşulardan gençler görevlendirilirdi. Düğün sonunda "şah tabağına" asılan her şey bu gençler arasında paylaşıldı. Görevlendirilen gençler ağacı gözü gibi korurlardı. Düğün eğlencesi olarak kişiler bu ağaçtan bir şeyler çalmaya çalışırlardı. Yakalanan kişilere ise "şahlar" tarafından çeşitli cezalar verilirdi. Bazen bu bir folklor oyunu oynama cezası olurdu, bazen cezalıları belli bir süre "şah tabağı" ağacına bağlı tutarlardı, bazen de suçluların üzerlerine su dökerlerdi. Tabii cezalar da eğlencenin bir parçası olduğu için kimse verilen cezaya kızmazdı. Bu gelenek de günümüzde birçok düğün geleneği gibi genç nesil tarafından bilinmemektedir. (K-16. E-92). Günümüzde erkek ve kadınların düğünde ayrı muameleler görme geleneği de maksimum derecede zayıflamış ve bunların bireysel tezahürleri geçmişin kalıntıları olarak kabul edilerek halk tarafından kınanmaktadır.

Tam düğünün ortasında düğün meydanına aniden "kosalar"²⁵ çıkardı. "Kosalar"ın kimler olduğunu kimse bilemezdi. Onları gören "giyov nöker" hemen "Lezginka"yı çaldırırdı. Bu da düğünün başka bir eğlencesiydi. "Kosalar" herkesin üzerine ceplerinden çıkardıkları unu atarlardı ve herkes onlardan kaçardı, onlar ani geldikleri gibi aniden de kimse tarafından tanınmadan kaçarlardı. Tabii günümüzde bu eğlence de artık yapılmamaktadır. (K-16. E.-92). Geleneksel düğünün bir parçası olan ve onu renkli bir tiyatro gösterisine dönüştüren bu tür eğlenceler günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur.

Terekeme bölgesinde düğün, mevlid, cenaze vb. ortamlarda verilen toplu yemekler kadınlar tarafından düzenlenir. Her köyde bu tür yemekleri yapan kadınlar bulunurdu. Düğünden birkaç gün önce bu kadınlara haber verilirdi. Düğünden sonra da bu aşçı kadınlara özel hediyeler verilirdi. Düğüne gelmenin davetliler için belli bir saati yoktu. Öğleden sonra akşama kadar istendiği saatte düğüne gelinebilirdi. Dolayısıyla aşçı kadınlar düğün bitene kadar yemek kazanlarının yanında nöbet tutarlardı. Genelde üç çeşit yemek yapılırdı: Bozbaş (bol soğan ve kırmızı et parçalarından oluşan sulu yemek); soslu süzme aş (pirinç pilavı); dolma (etli yaprak sarması). İçecek olarak erkeklere bira, şarap, votka ve soda verilirdi. Kadınlara ise içecek olarak çay veya limonata ikram edilirdi. Bölgede kadınların alkollü içeceklerin kullanması halk tarafından hoş karşılanmazdı (K-14.K-64).

Eskiden gelin kendi düğününü hiç görmezdi. Pazar günü öğleye doğru düğün tekrar başlardı. Buna "gelin getiren" denilirdi. Bu tören için ayrıca yakın akrabalar özel olarak davet edilirdi. Müzik eşliğinde birkaç folklor oyunu oynanır, yemekler yenilir, arabalar süslenir ve düğün konvoyu gelini ve arkadaşlarını almak için yola çıkarlardı. Erkek annesi tarafından bütün arabalara genelde başörtüsü bağlanırdı ve gelin arabasının üzerine diğer süslemeler dışında mutlaka bir oyuncak bebek bağlanırdı. Bunun anlamı ise ileride genç çiftin bebekleri olsun

²⁴ Алимова Барият Алимова, а,г,е., 54.

²⁵ "Kosalar"; genelde erkekler kadın kıyafeti, kadınlar ise erkek kıyafeti giyer, kafalarını çeşitli şapkalarla kapatır ve yüzlerini boyarlardı, kimse tarafından tanınmamak için.

temennisi idi. Gelin almaya eğer kız aynı köyden ise genelde müzik eşliğinde yürüyerek gidilirdi. Kız evine gelince erkek tarafı özellikle çığlık atardı. Kız annesi de arabaların hepsine aynı şekilde başörtüsü bağlardı. Bu gelenek halen devam etmektedir. Kız evinde gelin hazırlanana kadar her iki taraf folklor oyunları oynar, tabii öncelik de kız tarafına tanınırdı. Gelin inerken özel olarak “evimize gelin gelir” denen gelin indirme şarkısı çalınırdı, halen de öyle. Eskiden gelin baba evinden alındıktan sonra gezdirilmezdi. Arabaların korna sesleri ve erkek tarafının çığlıkları eşliğinde doğruca yeni evine götürülürdü. Gelin karşılama töreni tamamlandıktan sonra düğün merasimi son bulurdu. (K-17. E-65). Damat geline nazaran daha şanslıydı. Damat düğünde bulunurdu fakat o da iştirak edemezdi. Düğünde müzisyenlerin yanında özel olarak onların bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenen “Giyov Nökere”²⁶ bulunurdu. Herhangi bir müzik eşliğinde halk oyunu oynamak isteyen kişiler “giyov nökere” müracaat ederlerdi. Onun izni olmadan kimse müziği değiştiremezdi. (K-18. K-54).

Eskiden gelini almaya giderken düğün konvoyunun önünde mutlaka köyün imamı ve aksakalları²⁷ gitmekteydi. Gelin kız baba evinden dualar eşliğinde uğurlanırdı. Günümüzde artık böyle bir uygulama görülmemektedir. Geçmişte evlilik döngüsünün tüm aşamalarına eşlik eden pek çok dini ve büyüsel gelenek yok oluyor ya da dönüşüme uğramaktadır. Bu değişim düğünlerin süresini de etkilemiştir. Düğünler eskiden olduğu gibi artık üç gece üç gün değil üç saat yapılmaktadır. Gelin ve damat her iki düğünde artık aktif bir şekilde yer alırlar. İlk olarak kız düğünü yapılır. Kız düğününde “gudalar” (dünürler) yani erkek tarafı ellerinde pasta, çeşitli çikolata ve meyve tepsileriyle gelirler. “Gudalar” için özel “gudalar” şarkısı çalınır ve erkek tarafından gelen herkes bu şarkı eşliğinde gelin ve damadı ortaya alarak kendi bölgesel halk oyunlarını oynarlar. Herkes gelin ve damadın eline para tutuşturur. Ayrıca düğüne gelen kadınlar düğün sahibinin oğlu veya akrabası tarafından oyuna²⁸ davet edilir. Davetli erkekler ise düğün sahiplerinden damadın annesini veya kız kardeşini oyuna davet eder. Dans sırasında davet eden kişi davet edilen kişinin eline para verir (K-19. K-40).

Kız düğününden iki-üç gün sonra da erkek düğünü yapılır. Düğün günü genelde öğleden sonra gelin almaya gidilir. Gelin aynı köyden ise yürüyerek önde düğün konvoyu, arkasından da davul, klarnet ve akordeon eşliğinde gidilir. Gelin-kız hazırlanana kadar her iki taraf halk oyunu oynarlar. Gelin evden çıkmadan kız tarafından özellikle yaşı büyük olan erkekler kızın başına hayır dualarla el çekerler. Gelinin önünde mutlaka bir tepsi içinde helvanın üzerinde takılı yakılmış mumlar gider. Bir de büyük yengenin elinde yanar durumda gaz lambasının olması şarttır. Mumların veya lambanın sönmesi kötü bir işaret olarak kabul edilmektedir (K-19. K-40). Bundan dolayı onları taşıyan kişilerin çok dikkatli olması gerekmektedir.

Eskiden damat gelini almaya kesinlikle gidemezdi. Gelini baba evinde büyük ve küçük iki tane yengesi²⁹ çıkarırdı (K-20. K-63). Günümüzde ise gelini baba evinden damat çıkarmaktadır. Kız başka bir köye gelin gidiyorsa genelde gelinin yolu kesilir ve karşılık olarak erkek tarafından para istenir. İstenilen para miktarına göre bu tür yol kesmelerin kavgayla da sonuçlandığı oluyordur. Gelinin arkasından genelde taş atarlar ki gittiği yerde taş gibi ağır olsun ve orada kalsın geri dönmesin diye. Eskiden gelin baba evinden doğruca yeni evine götürülürdü. (K-21. E-75). Günümüzde ise gelin-damat arkadaşları eşliğinde bölgenin popüler yerlerinde resim çekilmeye giderler. Gelin ve damat erkek evine gelince başlarından maden para, şeker, pirinç un gibi bereket getiren maddeler atılır. Buradaki amaç gelin ve damada mutlu bir yaşam sağlamaktır. Durumu iyi olan veya adak adayan kişiler de gelinin ayağının altında kurban keserler.

Bütün bu sembolik hareketlerden sonra gelin, kendisine ayrılan odaya getirilir ve içeri girmeden önce gelinin sağ elinin işaret ve orta parmaklarını bala batırarak kapının üst kısmına sürerler ki bu evdeki hayatı bal gibi geçsin diye. Ayrıca erkek tarafından gelinle iyi geçinmek isteyen herkes gelinin ballı parmaklarını yalar. Odanın girişinde gelinin ayağının altına mutlaka bir tür kumaş veya kilim serilir. Serilen bu kumaş veya kilim daha sonra maddi durumu kötü

²⁶ Damadın sağdıcı. Bunlardan iki tane olur, biri yaşça büyük ve yakın akrabalarından olur, müzisyenler ve düğünle ilgilenir. Diğeri küçük “giyov nöker” damadın en yakın arkadaşlarından biridir, sadece damatla ilgilenir.

²⁷ Köy halkı üzerinde nüfuzu olan, sözü geçen kişilerden oluşan bir topluluk.

²⁸ Geleneksel halk oyunu. Kadınlar ve erkekler birbirlerine dokunmadan dans ederler.

²⁹ Büyük yenge genelde abisinin, amcasının veya dayısının eşi, küçük yenge ise gelinin en yakın kız arkadaşı olur.

olan birilerine verilir. Bölgedeki inanca göre bal ve kumaş gelinin yeni evinin bolluğu, bereketi, barışı simgelemektedir. Gelin gelirken nedimelerden biri mutlaka tatlı şerbet dolu bir sürahi getirir. Bu şerbeti daha sonra damadın en nüfuzlu akrabalarından birine tattırırlardı. Gelin odaya geçtikten sonra yüzünü kaynanası açmadan oturamaz. Kayınvalidesi hayır dualarla gelinin yüzünü açar ve oturmasına izin verir. Eskiden bu davranışı “artık sen benim hükmüm altındasın ve benim iznim olmadan hiçbir davranışta bulunamazsın” ifadesi olarak görürlerdi. (K-3. K-84).

Son dönemlerde davetlilerin katıldığı asıl düğün akşam başlar. Bütün davetliler aynı saatte düğüne gelir onlar için hazırlanan masalara otururlar; erkek kadın karışık da oturabilirler, ayrı da. Günümüz düğünleri de aynı çeyiz olayında olduğu gibi bir yarış halini almış durumdadır. Gücü olan ve olmayanlar benzer ikramlarda bulunmak için büyük borçlar altına girmekteler. Gelin damat her iki düğünde kendileri için özel olarak süslenmiş masada otururlar. Yanlarında da en yakın arkadaşları oturur. Yemekler para karşılığı özel ayarlanmış kişiler tarafından yapılır ve servis edilir. Bu işi genelde kadınlar yapar. Yemekten sonra bütün misafirler halk oyunları oynarlar. Erkek düğününde kız tarafı hediyelerle gelir ve hemen aynı şekilde “gudalar” şarkısı eşliğinde herkes halk oyunu oynar. Düğüne gelen herkes düğün sahipleri tarafından oyuna davet edilir. Gelin damat birkaç kere düğün esnasında dansa davet edilir ve herkes onlara para verir. Herkes istediği kişiyi oyuna davet edebilir.

Dağistan halklarının düğün dansları, özgünlükleri ve her etnik bölgede bile birçok yerel özelliğin varlığı ile ayırt edilmektedir. Bütün halkların neredeyse en yaygın ve popüler dans (halk oyunu) türü “Lezginka”dır. Meşhur “Lezginka”nın yanı sıra Azerbaycan müzikleri eşliğinde de danslar yapılmaktadır.³⁰ Terekemelerin ise özel müziği “Terekeme”dir. Bu müzik düğünlerde açılış müziği olarak icra edilmektedir. Eskiden düğünler herkesin avlusunda veya sokakta yapılmaktaydı. Günümüzde bütün köylerde artık düğün salonları bulunmaktadır. Bu konuda görüştüğümüz kişiler memnuniyetlerini dile getirmişlerdi: “Çok zordu eskiden düğün yapmak, üç gün yemek yapılırdı, düğünün belli bir saati olmadığından çok masraf edilirdi ve çok israf olurdu. Düğün yapmak için bir hafta önce hazırlıklara başlamak gerekirdi. Bütün köy halkından masalar, sandalyeler ve yemek için kap-kaşık toplanırdı. Düğünden sonra da onları geri sahiplerine dağıtmakla uğraşılırdı. Evler dağılır ve kirlenirdi. Günümüzde bu tür gelenekler yok olduğu için her şey çok kolaylaşmış olup yeter ki paran olsun” görüşü ağır basmaktadır (K-10. K-70). Bazı kişilere göre de avlu düğünleri özlemle dile getirilmektedir: “Eskiden düğünler daha güzeldi. Bir dayanışma söz konusuydu. Bütün komşu ve akrabalar el birliğiyle bütün işleri yaparlardı. İstedikğin kadar eğlenilirdi. Bazen düğünler gece yarısına kadar devam ederdi. Bütün köy heyecanla yapılacak düğünü beklerdi, ona hazırlanırdı. Şimdi ise her şey çok hızlı geçmekte, kimin düğünü ne zaman oluyor haberimiz bile olmamaktadır. Aynı köy içinde insanlar özel davetiyelerle düğüne davet edilmekteler. Artık herkes herkesin düğününe gidememektedir” (K-21. E-64). Günümüzde düğünler belli saat aralıklarında yapılmaktadır. Düğünün bitmesine 30 dakika kala damat ve küçük giyov nökeri gelini yengeleriyle birlikte eve bırakır, kendileri geri düğüne dönerler. Onlar döndükten sonra “giyov bezeme” yapılır ve giyov nöker damadı son dans kargaşasında kaçar. Bütün yakınlar düğünün son dansını (halk oyununu) ederler ve düğün biter.

g. Damat (Giyov) Saklama

Terekeme Türklerinde damada “giyov” denilir. “Giyov saklama, (saklamak anlamında değil)” en yakın akrabaları tarafından yapılan düğünün son törenidir. Gelini getirirmeden önce damat “giyov saklama” töreni yapılacak eve davul zurna eşliğinde götürülür. Eskiden erkek evinde düğünler gelinin baba evinden yeni evine getirilmesiyle biterdi. Damat gelinin peşinden gitmezdi. O günün akşamı bütün hısım akraba ve komşular özel olarak “giyov saklama” evine davet edilirdi. Düğün orada devam eder, davetliler yemek yer ve eğlenirlerdi. Damat asıl bu törende kendi düğününde iştirak ederdi. Geceye yakın “giyov (damat) bezeme töreni” yapılırdı. Damat en yakın arkadaşları eşliğinde merkeze alınır, yere temiz bir bez serilir ve sırasıyla bütün akrabalar çağrılırdı. Bu törenin kendine özel şarkısı vardır: “Bize halat versin giyovun annesi, babası... vd. diye başlardı”. Bu şarkı eşliğinde şarkıcı tarafından (yakın bir akraba yardımı ile)

³⁰ Сакинат Шихамедовна, Гаджиева, а.г.е., 259.

hiyerarşik bir sıralamaya göre³¹ anne-babadan başlayarak bütün akrabalarından damada hediye verilmesi istenirdi. Erkekler genelde damadın başının üstüne para atar, kadınlar ise başörtüsü, şal, kumaş parçalarından vb. oluşan çeşitli hediyeleri damadın boynuna asarlardı. Bu hediyelerin bir kısmı daha sonra düğündeki çalgıcılara verilir. En son kişi de çağrıldıktan sonra son müzik çalar ve düğünde bulunan herkes damadın etrafını sararak dans ederdi. Bu kargaşa esnasında damadın arkadaşı kimse fark etmeden damadı kaçırdı. Düğün töreni de böylece tamamlanmış olurdu (K-22. E-74). Günümüzde düğünler birkaç saatten oluştuğu için artık bu tören eskide kalmış bir gelenek olarak bilinmektedir.

h. Gerdek

Gerdek geçesi düğün töreninde, gelinin ahlaksızlığına veya saflığına halkın tanık olduğu bir törendir. Bu tören ilk düğün gecesinin zorunlu bileşenlerindedir. Yeni evliler ve aileleri için son derece önem taşımaktadır. Gelinin masumiyeti bu gece teyit edilmezse bu durum ailenin silinmez ve ebedi bir utancı oluyordu.³²

Eskiden cinsel konuları konuşmak ayıp ve günah sayıldığı için gelin ve damat zamanımıza göre daha bilinçsiz olurlardı. Bundan dolayı gerdek gecesine gençler onlardan yaşça büyük ve evli olan akrabaları tarafından hazırlanırlardı. Gelini genelde baba ve anne tarafından yengesi, erkeği de “giyov nöker” olarak düğün boyunca damadı bir an bile yalnız bırakmayan akrabası hazırlardı. (K-10. K-70). Yengenin görevi gelinin kız olduğuna adeta şahitlik etmek ve bir de o gece olabilecek herhangi bir problemde geline yardımcı olmaktır. Bundan dolayı “giyov nöker” ve “yenge” kapının arkasında beklerlerdi. Gelinin o gece kız çıkması onun toplum kurallarını çiğnemediğini, onlara saygı duyduğunun bir ispatıdır. Sonucu öğrenmek için kız tarafından yaşlı büyük kadınlar haber gelene kadar uyumadan beklerlerdi. Böylelikle gelin ailesinin şerefini kurtarmış olurdu. Durum aksi olduğu zaman yeni evlilerde boşanmalar meydana gelmekte idi.³³ Çünkü bakireliğe Türkiye'nin hemen her yerinde olduğu gibi Terekeme Türklerinde de çok önem verilmekte idi. Bu durum günümüzde de aynen devam etmektedir fakat birçok yeni çift “yenge” ve “giyov nökeri” eskisi gibi kapıda bekletmeden bu olayı kendi aralarında çözmekteler. Bekâret mendilleri kız annesi tarafından sandıkta -gelecekte çıkacak herhangi bir soruna karşı- senelerce korunmaktadır. (K-1. K-75).

5. DÜĞÜN SONRASI AŞAMALAR

a. Kalaç (Kete, Perde)

Kalaç dediğimiz şey aslında Türkiye’de daha çok kete isminde bilinen yağlı ekmek çeşididir. Düğünün ertesi gün kız ve erkek tarafı akrabalar yeni çiftin ziyaretine gelirlerdi. Gelinin annesi bu günlerde de kızına yemek yapıp büyük yengesiyle gönderirdi. Bu merasimin adı kadınlar için “perde”, erkekler için “kalaç” olarak bilinirdi. Hediye olarak kadınlar sofraya sarılı bir tabak içinde yemek veya tatlı türlerinden, erkekler ise para verirlerdi. Yeni çiftin evinde yemek veya çay ikramından sonra gelinin çeyiz sandığından misafirlere hediyeler verilir. Kadınlara sadece sofraları geri verilir (tabaklar yüz açan gününde verilmek için ayrı bir yere toplanılır) ve içine “kalaç”, helva ve boyalı yumurta, erkeklere ise çorap veya mendil verilir. Bu merasim iki gün sürerdi. Buradaki amaç hem gelin kızın erkek tarafı akrabalarını hem de damadın kız tarafı akrabalarını daha iyi tanıması idi (K-3. K-84). Günümüzde artık bu gelenek isteğe göre çok az kişi tarafından uygulanmaktadır.

b. Yüz açan

Yüz açma töreni “perde” ve “kalaç” dediğimiz törenden hemen sonra, yani düğünün üçüncü günü genelde öğlene doğru yapılmaktaydı. Yüz açma töreni sadece gelinin yüzünü “ifşa etme” eylemi değil, aynı zamanda onun yeni bir statüdeki onayıdır. Artık eşinin ailesinin bir üyesi olarak o günden itibaren ailenin diğer üyeleri ile aynı odada onlarla birlikte olabilir ve her

³¹ Bu sıralamaya çok dikkat edilmektedir, aksi takdirde kırılmalar ve küsmeler de söz konusu olur.

³² Игорь Георгиевич Петров , “Брачная ночь и оповещение о невинности невесты в свадебной обрядности чувашей”, *Чувашский гуманитарный вестник*, (11), 2016, 146.

³³ Kürşat M. Korkmaz, Elli Yıl Önceki Gaziantep’te Gelin Ve Damat, *Milli Folklor*, 1999, 11, 42,80

şeyle ilgilenebilir anlamına gelmektedir.³⁴ Yüzü açıldıktan sonra bile kayınpederinin bulunduğu ortamdan uzaklaşan veya onunla aynı sofrada yemek yemekten utanan gelinler de olurdu. Böyle durumlarda kayınpederi kaçarken gelini yakalayıp bir şeyler hediye eder ve başından öperek artık kaçmasına gerek kalmadığını onun da bir evladı olduğunu söylerdi. Yüz açma günü sabah erkenden damadın arkadaşları damadı götürürlerdi. Bu tören için akraba ve yakınlar ayrıca özel olarak davet edilirdi. Bu törende geleneğe göre, gelinin büyük yengesi, gelinin annesi tarafından hazırlanan bir yemeği getirirdi. Davetliler gelince önce topluca yemek yenilir daha sonra gelinin arkadaşları gelinin başına duvak (başını tamamen kapatan bir başörtüsü veya kelağa)³⁵ kapatarak gelini kayıinvalidesinin ve diğer misafirlerin bulunduğu odaya getirirlerdi. Nedimelerden birinin elinde para için tepsi, diğerinin elinde ise kayıinvalidesi için hediye olurdu. Bu hediye genelde çay takımı vb. benzeri mutfak eşyalarından oluşurdu. Kayıinvalidesi iyi dileklerde bulunarak geline hediyesini sunduktan sonra gelinin bereketli ve hayırlı olması için itibarlı ve çocuk sahibi bir kadın tarafından yeni gelinin sağ eli önce bala sonra una en son olarak da yağa batırılırdı. Gelinin yüzünü genelde erkek çocuğa açtırırlardı. Buradaki amaç ilk doğan çocuğun erkek olması içindir. Gelinin yüzünü açmak için bir oklava çeşitli şekerlerle özenle süslenir, en ucuna da “kalaç” ve boyalı yumurta takılırdı. Ekmek müreffeh bir yaşamı simgeliyordu, yumurta ise neslin devamını. Merasimin sonunda da geline davetliler tarafından çeşitli hediyeler daha çok da para verilirdi (K-15. K-65). Günümüzde bu merasim de artık daha çok kız ve erkek düğününden hemen sonraki gün yapılmaktadır. Eskiden çok önem verilen gelinin evlilikten sonra büyüklerinden kaçınma geleneği de değişim geçirmiştir.

c. Suya Çıkarma

Gelinin aile işleriyle tanıtılmasıyla ilgili düğün sonrası gelenekler arasında yeni evlinin ilk olarak suya çıkarma geleneği de çok yaygındı. Önceleri gelin kırk gün dolmadan kesinlikle dışarı çıkamazdı. Geline uygulanan bu durum damat için geçerli değildi, damat üç gün sonra istediği gibi dolaşabilirdi. Sadece kızın büyüklerine görünmekten sakınırdı. Birçok etnik gruplar arasında bu ritüel farklı şekillerde gerçekleştirilirdi.³⁶

Halk arasında “kırk düşme”³⁷ hastalığı çok yaygın olduğundan, suya çıkarma merasimi özellikle kırk gün geçmeden yapılmazdı. Düğünden kırk gün sonra yeni çiftin kırkı dökülür ve yeni gelini suya çıkarmak içi erkek tarafından akrabalar davet edilirdi. Bu törenin adı “gelini suya çıkarma”dır. Davetliler ve gelin hep birlikte çeşmeye giderken akraba kadınlarından en büyüğü yolda karşılaştıkları herkese şeker dağıtırdı. Çeşmeye geldiklerinde yeni gelin sırasıyla her birinin kabına su doldururdu. Bu törenden sonra yeni geline dışarı çıkma veya herhangi bir törenlere katılma hakkı tanınırdı. Buna rağmen yeni gelinin özel bir neden olmadan kayınpederinin karşısına çıkması hoş karşılanmazdı. Bazı durumlarda kayınpederi istemezse ölümüne kadar onunla hiç konuşmazdı. Bu durum ailenin yakın akrabalarından büyükleri için de geçerliydi.³⁸ Günümüzde tabii bu gelenek uygulanmamaktadır. Yeni çiftler düğünün sabahı istediği gibi serbest dolaşabilmektedirler (K-5. K-75).

d. Kız Evine Ziyaret

Düğünden bir süre sonra karşılıklı davetler başlardı. İlk davet kız evinden gelirdi. Misafirlere en güzel, en lezzetli yemekler, tatlılar, meyveler çay ve çerezler ikram edilirdi. Kızın annesi bu davette yeni evlilere kıymetli hediyeler verirdi. Damada genelde altın yüzük veya saat hediye edilir, bu davetin hemen ardından erkek tarafı da bir davet verirdi. Erkek evi de kız evinden eksik kalmamak için çok güzel ikramlarda bulunurdu. Türkiye’de bu davetler “el öpme”

³⁴ Шолб́ан Валерье́вич Кара-бо́л, “Лексика традиционных послесвадебных обрядов в тувинском языке”, *Новые исследования Тувы*, 2020, (4), 172.

³⁵ Geleneksel ince ve büyük has ipek başörtüsü.

³⁶ Вкнз. Сакинат Шихамедовна Гаджиева, *Семья и Брак у Народов Дагестана в XIX-Начале XX в. Наука*, (Москва 1985), 267.

³⁷ Gelinin yanına kırk çıkmayan başka bir gelin veya yeni doğum yapmış ve kırk çıkmamış birileri geldiğinde geline kırk düşseğine ve çok kötü hastalanacağına inanılırdı.

³⁸ Алимова Барият Алимова, a.g.e, 50.

olarak bilinmektedir.³⁹ Terekeme Türklerinde el öpme âdeti bulunmamaktadır. Varlıklı ailelerde bu tür davetlerde karşılıklı hediyeleşme de söz konusudur. Bu davetler eskiden yeni çiftin kırkı çıkmadan yapılmazdı. Günümüzde ise buna pek dikkat edilmemektedir. Davetler iki gün sonra da olmaktadır. Bu davetlerdeki asıl amaç iki tarafın aile akrabalarının daha yakından tanışmasını ve kaynaşmasını sağlamaktır. Gelin ve damat yeni akrabalarının büyüklerini yakinen tanıyarak gelecekte onlara karşı saygı ve hürmette bir kusur işlememeleri gerektiğini öğrenmektedirler. Bunun dışında damada “haydi bakalım sen de bir yuvaya sahip oldun, sorumluluklarının farkına var ve işine dört elle sarıl” uyarısı sohbetler esnasında sık sık ima edilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Düğün bütün kültürlerde dünyadaki iki insanı birbirine bağlayan bir tür kutsal eylemdir. Ve elbette, her milletin kendine özgü onlarsız yapamayacağı bazı düğün ritüelleri vardır. Genelde bu ritüeller önemsiz ve komik görülse de düğünlerin bir parçası olarak varlıklarını sürdürürler.

Bu çalışmada Dağıstan’ın Derbent bölgesinde ikamet eden Terekeme Türklerinin evlilik ile ilgili eski ve yeni gelenekleri karşılaştırılmalı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Terekeme Türklerinin düğün ritüelleri ve geleneklerini incelerken, etnografik ve sosyolojik gözlemler yaparak günümüzdeki düğünlerin geçmişteki düğün ve nikâh biçimlerine göre birçok değişiklik geçirdiğini görmek mümkündür. Bu değişiklikler düğün ritüellerini etkilediği gibi aynı zamanda onların sürecini de etkilemiştir. Günümüz evliliklerinin bazı ulusal ve bölgesel kısıtlamalardan kurtulması, gençler arasında evlilikle ilgili yeni değerlerin ve görüşlerin oluşmasına yol açmıştır. Bütün bu etkenler düğün törenlerindeki değişikliklere de neden olmuştur. Bu değişikliklerin en önde gelenlerinden biri de Terekeme Türklerinin Sovyet döneminde yaşadıkları tarihsel gelişim ve değişimlerdir.

Terekeme Türklerinin yıllardır birlikte yaşadıkları Dağıstan’ın diğer etnik grupları ve aynı zamanda bölgede uzun zamandır hâkim durumda olan Rus kültürünün etkisi altında Türk kültürünü ve eski Türk inançlarını kısmen de olsa yaşattıkları görülmektedir. Örneğin eskiden kız evine gelini almaya herhangi bir müzik aleti eşliğinde gidilirken günümüzde orkestra ile gidilmektedir. 1990’li yıllara kadar kızlar erkek evine (kızın erkek evine gitmesi uğursuzluk olarak bilinirdi) kesinlikle gidemezken 1990’lardan itibaren bu gelenek kaybolmaya başlamıştır.

Gelini “suya çıkarma” geleneği de unutulmuş olan geleneklerden biridir. 1980’lerden sonra bütün evlere su çeşmelerinin yapılmasıyla bu gelenek de uygulanmamaktadır.

Geleneksel düğünler bazı edindiğimiz bilgilere göre çok karmaşık ritüeller ve büyüleyici eylemler de içermektedir. Halk arasındaki yaygın inanca göre bu eylem ve ritüeller (gelinin elini bala, yağa, una batırması, yeni çiftin kafasından pirinç, buğday ve şeker gibi gıdaların atılması, kurban kesilmesi vb.) yeni çifte mutlu, huzurlu, bolluk ve bereket içinde bir yaşam vaat etmekteydi. Sosyalist politikaların etkisiyle pek çok adet ve ritüellerdeki bu tür eylemler yavaş yavaş unutulup ortadan kalmaktadır.

Modern evlilikler daha çok gençlerin karşılıklı sevgi, saygı ve fikir birliğine dayanmaktadır. Görüşmelerden ve gözlemlerden edindiğimiz bilgilere göre gençler eskisi gibi görücü usulüyle değil daha çok bir birbirlerini uzun bir tanıma sürecinden geçerek evlenme kararı alıyorklar.

Kız çocuklarının kendi istekleri dışında evliliğe zorlanması, erken yaşta nişanlanması, çok eşlilik gibi ataerkil-feodal yaşamın toplumsal açıdan en tehlikeli tezahürleri ortadan kaldırılmıştır. Yeni çiftler eskiden kendi düğününü görmezken artık düğün merasimini kendi istedikleri gibi düzenlemektedirler.

Birçok düğün geleneği veya unsurları da toplumsal anlam ve önemini yitirerek yok olmaktadır. Kaybolan gelenekler yerini çiftlerin tam eşitliği, karşılıklı sevgi ve saygı ilkelerine dayalı yeni geleneklere bırakmaktadır. Bu değişiklikler hem nesnel faktörlerin (sosyo-ekonomik ve kültürel dönüşümler) etkisi altında hem de öznel nedenlerin (gençlerin artan eğitimi, çalışmalarının doğasında ve içeriğindeki değişiklikler, sosyal faaliyetlerindeki büyüme, değişen koşullar) etkisi altında meydana gelmektedir. Düğün ritüelinde meydana gelen değişiklikler,

³⁹Kürşat M. Korkmaz, a.g.m., 80.

gelin ve damadın toplumdaki yeni konumu (işte istihdam, eğitim vb.) düğünün toplam süresinin önemli ölçüde azalmasına doğrudan etki etmiştir.

Bazı kişiler günümüz düğünlerinin giderek daha fazla aynı türden hale geldiğini ve aynı senaryoya göre geliştiğini üzüntüyle dile getirmişlerdir. Daha önce uygulanan geleneksel ritüeller ve törenler artık büyük çoğunluk tarafından uygulanmamaktadır. Başka ülkelerin düğünlerine olan özeni ulusal özgünlüklerin kaybolmasına neden olmaktadır. Bütün bu değişiklikler hem nesnel hem öznel nedenlerin etkisi altında gerçekleşmektedir. Yine de her iki tarafı ilgilendiren çeyiz gibi büyük masraflar günümüzde de yapılmaya devam etmektedir.

Günümüz düğünlerinin birçok tören ve ritüelden oluşmasının nedeni evliliğin hem aile hem de bir bütün olarak toplum için büyük önemi vurgulanarak, sosyal bir eylemin karakterinin verilmeye çalışılmasıdır. Günümüz düğünleri sosyo-ekonomik yaşam koşulları tarafından belirlenmesine ve yeni işlevlerin yerine getirmesine rağmen, “kız isteme, söz kesme, nişan, çeyiz düzme, dini nikâh, düğün, koyun-düğü, kına, ev bezeme, gelin alma, toy, gerdek, kalaç, perde, yüz açan, kız ve erkek evine ziyaret” gibi bütün düğün aşamalarını içermektedir.

Bu, geleneksel tören biçimleri, ritüel ve törenin yeni içeriği ile karakterize edilen modern düğün töreninin oluşum sürecini, kadın ve erkeğin, yaşlı ve genç nesillerin sosyal eşitliği tutumunu yansıtmaktadır.

Alimova'nın da ifade ettiği gibi ritüeller gençlerin sadece etik değil, estetik ihtiyaçlarını da karşılamalıdır⁴⁰. Bu takdirde ritüeller insanlarda alışkanlık yaparak günlük yaşamın bir parçası olup ulusal kültürün eğitici bir unsuru haline gelirler.

Sonuç olarak Terekeme Türklerinin düğün gelenekleri günümüz değişen ekonomik ve yaşam şartlarından kaynaklı birçok değişim içermekle ülkenin birçok halkının düğün ritüellerinden öğelerini de taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Çetin, Çulpan Zaripova. “Tatar Türklerinin Düğün Geleneği”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 2005. 92-119.

Eker, Gülin Ögüt. “Türk Düğün Geleneği İçinde Karakeçili Türk Düğününün Ritüel Açısından Değerlendirilmesi”. *Milli Folklor*, 2007, 47-401.

Korkmaz, Kürşat M. “Elli Yıl Önceki Gaziantep’te Gelin ve Damat”. *Milli Folklor*, Yıl: 11, Sayı: 42, 92-95.

Memmedova, Meleyke. “Azerbaycan ve Anadolu Kına Gecesi”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt:10, Sayı:19, 149-159, İstanbul, 2017.

Orucov, Asef. “Evlenme Gelenekleri: Palu ve Nahçıvan Yöresi Üzerine Bir Araştırma”. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 2018,179-184.

Qazaqstan Tarihy. (19.01.2022). Ценности и традиции современной казахской семьи Источник. 19 Ocak 2022 tarihinde <https://e-history.kz/ru/seo-materials/show/28984/> adresinden erişilmiştir.

Sabah Gazetesi. (22.12.2021). Kolhoz Ne Demek? TDK'ya Göre Kolhoz Sözlük Anlamı Nedir?. 22 Aralık 2021 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/tdk-anlami/kolhoz-ne-demek-kolhoz-tdk-sozluk-anlami#most-asked-questions-1> adresinden erişilmiştir.

Turan, Zeynel. “Geçmişten Günümüze Makedonya Türklerinin Evlenme Düğün Gelenekleri”. *Fine Arts*, 9 (4), 181-191, Manisa, 2014.

Wikipedia. (19.11.2021). Berdel. 19 Kasım 2021 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/wiki/Berdel> adresinden erişilmiştir.

Yıldırım, Ali ; Şimşek, Hasan . Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları, 2011. İstanbul

⁴⁰ Алимова Барият а.г.е.,92.

Алимова, Барият. Алимова, *Брак и Свадебные Обычаи в Прошлом и Настоящем (Равнинный Дагестан)*. Дагестанское Книжное Издательство. Махачкала. 1989.

Гаджиева, Сакинат Шихамедовна. *Семья и Брак у Народов Дагестана в XIX-начале XX в.* Наука. Москва 1985.

Игорь Георгиевич Петров. "Брачная Ночь и Оповещение о Невинности Невесты в Свадебной Обрядности Чувашей". *Чувашский гуманитарный вестник*, (11), 2016, 143-158.

Исмаилова, Алмаз Мусаевна. *Свадебные Обряды Народов Дагестана*. In *История и археология*, 2012. 80-83.

Хадирбеков, Нариман Бубаевич. "Свадебные Обряды Народов Южного Дагестана в Прошлом и Настоящем (XIX-XX вв.)". (Doctoral dissertation, *Ин-т истории, археологии и этнографии Дагест. науч. центра РАН*), 2009.

Шолбáн Валерьевич Кара-óол. Лексика традиционных послесвадебных обрядов в тувинском языке. *Новые исследования Тувы*, (4), 2020, 169-179.

Kaynak Kişiler

Köyün Adı	Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu
Padar Köyü	İsmailov Şihkerim K-12	67	Erkek	Yüksek
	İsmailova Zeritaj K-14	64	Kadın	Yüksek
	Saidov Tilpar K-16	92	Erkek	Orta
Uluterekeme Köyü				
	Gadjiev Yahya K-17	65	Erkek	Lise
	Gadjieva Naida K-18	54	Kadın	Lise
Karadağlı Köyü:				
	Zagirov Feraj	64	Erkek	Orta
	Zeyniddinov Zeyniddin	74	Erkek	Orta
	Abdullaeva Emine K-20	63	Kadın	Lise
	Şamsudinov Şamsudin K-21	75	Erkek	Lise
Tatlar Köyü:				
	Balaeva Nazhanım K-4	55	Kadın	Üniversite
	Djebailova Nuriyet K-11	67	Kadın	Yüksekokul
	Amirbekova Gülaire K-9	57	Kadın	
	Hatamova Toma K-10	70	Kadın	Üniversite
Velikent Köyü				
	Gereyhanov Arazxan K-7	57	Erkek	Yüksekokul
	Gereyhanova Gültaman K-15	65	Kadın	
Berekey Köyü				
	Misirova Eminehanım K-3	84	Kadın	Yüksekokul
	Misirova Ellada K-19	40	Kadın	Üniversite
	Hidirov Seyitahmed	45	Erkek	Üniversite
	Hidirova Hürihanım K-5	75	Kadın	Üniversite
Deliçoban Köyü				
	Kerimov Şahabiddin K-6	54	Erkek	Üniversite
	Novruzbekova Umuhanım K-1	75	Kadın	Lise
	Novruzova Zemine K-8	53	Kadın	Yüksekokul
	Novruzov İlyas K-13	57	Erkek	Yüksekokul

STRUCTURED ABSTRACT

A wedding is a mysterious, beautiful and special ceremony. Wedding ceremonies, which are very rich and wide with their traditions and customs, have an important place in all cultures. People have always celebrated the formation of a new family with various ceremonies. Wedding ceremonies are a complex set of rituals with a historical origin as a phenomenon of daily culture. These ceremonies also preserve the features of ethnic culture that have been formed throughout history, more stable than other elements of folklife. However, the historical development and changes experienced by the people also affected the wedding ceremonies. The will of the parents was decisive at the stage of choosing a spouse, which is the most important step of the wedding ceremonies. Today, this stage is decided by the spouse candidates. These changes are caused by both objective and subjective factors: socio-economic and socio-cultural transformations; Some of them are the development of educational opportunities and the development of the new globalization provided by social media.

When we look at the structure of today's wedding ceremonies, it is still possible to see the traces of traditionalism. Today's wedding ceremonies also consist of three main stages – before the wedding (asking for a girl, interrupting, engagement, dowry, religious marriage), wedding (sheep-wedding, henna, house decoration, coat, bride receiving, toy, groom, nuptials) and after the wedding (tie, curtain, revealing, immersion, visit to the girl's and boy's home). Each of the wedding stages has specific meanings and functions. However, these rituals differ from village to village in the same region and among the same ethnic groups. These differences also appear in the material and spiritual situation of the people and their attitudes towards traditions. The most important factor is young people's love and respect for their elders. All these changes also vary according to the family budget. Weddings that were held in the courtyards of the houses in the past are now being held in the wedding halls. There are also changes in the food served to the guests at weddings.

In the past, three kinds of meals were prepared and the guests would come to the wedding gradually. Today, all guests have to come to the wedding at the same time. In addition to various meals, cold treats and various salads, cakes, pies, fruits and nuts are also served at the wedding. While the bride and groom never saw their own weddings in the past, today the groom and bride attend every moment of their wedding. While some people approved these changes, they expressed that the current weddings were done in a better and more practical way, while others stated that the old courtyard weddings were more fun. Some people approve of financial support for newlyweds, while others do not welcome it: According to them, everything is ready for bride-groom candidates today, well-off families even offer furnished apartments and job opportunities for young people.

Today, almost all wedding works are done by people who are hired for money. In the past, all of these transactions were done by relatives and neighbors. All relatives and neighbors participated in the preparations for the wedding. This instilled help, solidarity, mutual support, respect and love to the youth. Today, wedding ceremonies are performed at great expense for both parties. Some of the people we interviewed stated that they were uncomfortable with the wedding expenses. Wedding costs are increasing year by year. The tradition of collecting money from the guests coming to the wedding is also expressed in different ways: While some say that it is a nice tradition of mutual aid, others say that they are uncomfortable with the increase and turn into a debt that has to be repaid rather than a help. With globalization, the elements of traditional wedding culture have begun to change gradually. While a wedding dress was used by many people in the past, today a separate wedding dress is arranged for each wedding ceremony (girl's wedding, boy's wedding). The same is true for wedding guests. In the past, people were recognized by their clothes on special occasions, now different clothes are bought for each wedding. Among the changing traditions, more and more European styles are becoming increasingly popular in wedding dishes, accessories, and even wedding rituals: the bride and groom's special waltz, the cake cutting ceremony, the throwing of the bridal bouquet, the recording of the wedding with cameras and photographs. In addition, foreign music and dances are more preferred among young people.